

Persoonlijke GELOOFSBELEVING

Religie is een maatschappelijk fenomeen, maar geloven is tegelijk heel persoonlijk. Niet geloven is dat ook. In dit hoofdstuk gaan we na hoe moeilijk het voor de moderne mens is een persoonlijke geloofsovertuiging te ontwikkelen en kleur te bekennen. We gaan na of er een verband bestaat tussen geloof en goedheid en proberen te achterhalen waar godzoekers hem kunnen vinden. Tot slot staan we stil bij een klassieker in alle religies: de vraag of er leven is na de dood (spoiler alert: niemand kan het met zekerheid zeggen).

Oncomfortabel

Al meer dan twintig jaar heb ik het geluk als catechist kinderen te mogen begeleiden naar hun vormsel. Dat is voor mij niet enkel vrijwilligerswerk, maar een hobby. Ik geniet ervan, zoals een ander geniet van een partijtje snooker of een uurtje tuinieren. Ik werk graag voor *Kerk & Leven*, maar catechese geven doe ik nog liever.

In principe leren de kinderen van mij, maar het omgekeerde is minstens even waar. De blik waarmee ze kijken naar geloof en kerk is onbevangen. Hun geloof is intuïtiever dan het mijne. Hun focus gaat spontaan naar de essentie. In de loop der jaren ben ik hun voorbeeld meer en meer gaan volgen. Onze catechesebijeenkomsten kennen almaar minder toeters

en bellen. Ze worden eenvoudiger. Er wordt nog nauwelijks geknutseld of getekend, niet meer gekleurd, geknipt of geplakt. We voeren gewoon gesprekken over geloof en zingeving, een tiental kinderen en een catechist. Alle grote vragen in het leven komen ongefilterd aan bod. Die elfjarigen doen dat met wonderbaarlijke aanleg. Ze begrijpen perfect waar het om gaat. Ik probeer voor hen een gids te zijn, maar ik doe nooit alsof ik alle antwoorden heb. Ik kom uit voor mijn overtuiging, maar leg die nooit op.

Sinds enkele jaren nodig ik bij elke bijeenkomst ook de ouders uit, telkens één of twee per sessie, in een systeem waarbij iedereen een keertje aan beurt is. Die mama's en papa's kijken vaak verwonderd op. Ze leren aspecten van hun kroost kennen die ze niet eerder vermoedden. Ze kijken echter evenzeer op van zichzelf. Doorgaans zijn ze eerst wat timide en terughoudend. Ze zijn het niet gewoon om open en bloot over hun diepere overtuigingen te praten. Voor velen onder hen is het jaren geleden, misschien wel van hun eigen vormsel, dat ze publiekelijk over hun geloof spraken. Al snel worden ze door de kinderen geïnspireerd. Die praten wel zonder gêne of remmingen. Langzaam maar zeker komen ook de volwassen tongen los, laten ook de ouders in hun ziel kijken, de ene al wat meer dan de andere. Het zijn de groten die van de kleinen leren hoe je over het geloof praat, niet andersom. Toch blijven de groten doorgaans met de handrem op rijden, terwijl hun kroost voluit gaat.

Ik heb lang gedacht dat we het in ons ontkerkelijkt Vlaanderen verleerd zijn om over ons geloof te spreken. Bij nader inzien kan ik me evenwel niet herinneren dat het vroeger anders was. Enkel 'professionals' spraken over het geloof, zoals priesters en godsdienstleerkrachten. En zelfs die hielden zich vaak keurig aan het boekje, in dit geval letterlijk, eerder dan persoonlijk te getuigen. In gezinnen, onder burens of vrienden of op het werk werd ook in roomse tijden weinig over het persoonlijke geloof

gesproken. En als het al gebeurde, speelde men op veilig, met religieuze dooardoeners. Wie liet echt in zijn ziel kijken? Weinigen.

Spreken over het geloof voelt vandaag des te meer oncomfortabel aan, een beetje zoals spreken over ons seksleven of de stand van onze bankrekening. Dat is ons allemaal te intiem. Wie heeft er zaken mee? Iedereen, vind ik. Of toch als het over het geloof gaat. Is het niet vreemd dat we niet durven te vertellen wat onze diepste overtuiging is? Ten dele is er

schroom om te worden uitgelachen. 'Is dat jouw geloof? Hoe onnozel.' Of erger: 'Wie is er nu zo dom om te geloven in een god?' Maar meer dan schroom is het een inwendige rem. Je kunt maar over iets spreken als je er eerst over nadenkt. Nadenken over het geloof is lastig en confronterend, precies omdat het over geloven gaat en niet over zekerheden.

Neem ik klakkeloos aan wat georganiseerde religies mij vertellen, of moet ik er zelf mee aan de slag? Zie ik mijn god als een abstracte kracht of als iemand met wie ik een persoonlijke relatie heb? Bevatten heilige teksten echt het woord van God? Neem ik verhalen uit de Tenach, de Bijbel of de Koran letterlijk, of zijn ze symbolisch? En zijn ze dan volledig symbolisch, of zitten er ook stukken in die ik wel degelijk letterlijk mag nemen?

Hoe meer we over het geloof nadenken, hoe onzekerder we worden. De zin om te getuigen over wat we wel of niet geloven neemt dan snel af. Laat anderen het maar vertellen, ik hou mijn visie wel voor mij.

De meest doordachte manier om met dat probleem om te gaan, is toegeven dat we het vaak zelf niet weten. Dat we op veel vragen geen pasklare antwoorden hebben, hooguit inschattingen en – evoluerende –

persoonlijke inzichten. Die inzichten zijn op zich waardevol genoeg, want ze zijn oprecht en het zijn interessante voorzetten voor anderen. Daarom ga ik met de kinderen van de catechese op zoek naar antwoorden, eerder dan ze kant-en-klaar aan te leveren. Op die manier kan ik getuigen van mijn eigen geloof, zonder anderen voor het blok te zetten. Ik moet bovendien het warm water niet zelf uitvinden, want na tweeduizend jaar christendom hebben al heel veel mensen voor mij nagedacht

en inzichten geformuleerd. Ik mag inpikken op het punt waar anderen al geraakt zijn. Dat is ook zo in andere religies. We maken deel uit van de geschiedenis en dat is comfortabeler dan beginnen met een blanco vel.

—————
We maken deel uit van de geschiedenis en dat is comfortabeler dan beginnen met een blanco vel.
 —————

Geloofsgetuigenis hoeft dus niet de verkondiging van de ultieme waarheid te zijn, maar creëert ruimte voor uw eigen toevoeging aan een groter geheel. Stoppen we met getuigen, dan wankelt ook het geheel. Dan nemen we niet de verantwoordelijkheid op die zovelen vóór ons wel opnamen. De geschiedenis eindigt niet bij onze generatie, ze gaat gewoon voort.

Niet durven geloven

Niet durven getuigen over ons geloof is één ding, niet durven geloven is nog fundamenteler. Het valt me vaak op hoe diep de westerse samenleving is getekend door angst en risicoschuwheid. Onze verkrampde houding ten aanzien van globalisering, migratie of maatschappelijke verandering hangt daar nauw mee samen. Het lijkt er soms op dat we geen andere droom meer hebben dan te behouden wat we hebben verworven, en dat gaat dan voornamelijk over materiële zaken.

Die angstige houding zien we trouwens niet alleen in onze omgang met grote maatschappelijke veranderingen, maar ook in het dagelijkse leven.

We willen ons indekken tegen elk mogelijk risico. Veel mensen behandelen hun kinderen als kasplantjes die zich niet mogen bezeren, die geen mislukkingen mogen ervaren en alleen maar positieve feedback mogen krijgen. We willen niet dat onze kinderen in bomen klimmen, want ze zouden kunnen vallen.

—————
Het lijkt er soms op dat we geen andere droom meer hebben dan te behouden wat we hebben verworven.
 —————

We laten hen niet naar school of de jeugdbeweging fietsen, want het verkeer is zo gevaarlijk. Spelen in een bos of weiland is onverantwoord, want van een tekenbeet kunnen ze de ziekte van Lyme krijgen. Zo voeden we onze kinderen op tot bange burgers. We presenteren de buitenwereld niet langer als een avontuurlijke plek die ze kunnen ontdekken, maar als een bron van gevaar.

We schuwen elk risico en koesteren de illusie dat volmaakte veiligheid en bescherming mogelijk zijn. Het nul-risico is onze grootste droom geworden. We eisen steeds luider dat de overheid ons tegen alle mogelijke gevaren beschermt. Die overheid moet elk risico op voorhand correct inschatten en vakkundig neutraliseren. Gaat het toch ergens fout, dan ligt dat aan politici die niet streng genoeg optraden of die vergaten de juiste wetten te maken. Het gevolg? Ook politici worden steeds meer risicoschuw en gaan alles in detail reglementeren. Ze proberen op die manier zichzelf en het land in te dekken tegen elk mogelijk risico. Elke week ontdekken ze in de media een nieuw gevaar, waarover na rijp beraad nieuwe regels worden uitgevaardigd. Veiligheid, gezondheid en ecologie zijn de nieuwe religies waarvoor alles moet wijken. Mogen we zwemmen in een vijver of rivier nog wel toestaan? Mogen we nog frieten bakken zonder ze eerst te blancheren? Mogen we in onze tuin nog een onkruidbrander gebruiken? Mogen we onze kachel nog gebruiken? Mogen jongeren op

kamp nog griezelspelletjes spelen? Mag je met je hond nog op het strand wandelen? Die voorbeelden zijn niet verzonnen, het zijn stuk voor stuk discussies die effectief plaatsvonden. Telkens was er wel iemand die om meer en strengere regels riep. Met enige ironie zouden we het zo kunnen stellen: hoe meer Vlaanderen zich bevrijdt van kerkelijke geboden, hoe meer wetten er in de plaats komen.

—————

Hoe meer Vlaanderen zich bevrijdt van kerkelijke geboden, hoe meer wetten er in de plaats komen.

—————

Nu valt er voor elke nieuwe regel op zich wel iets te zeggen, het gaat tenslotte om onze veiligheid en gezondheid. Het verkeer is inderdaad gevaarlijker geworden, je kan effectief in een rivier verdrinken, de uitstoot van kachels is ongezond en een vuurtje kan beslist een bosbrand veroorzaken. Het probleem is dat de optelsom van alle verboden, geboden en beperkingen een samenleving creëert waarin we steeds minder vrijheid overhouden. We worden controlefreaks. We maken onszelf wijs dat we elk risico aan banden kunnen leggen, als we maar genoeg zaken verbieden en reglementeren.

In die context vraag ik me af of er geen verband zou zijn met de achteruitgang van het geloof. Zou het onvermogen om in een god te geloven ook geen risicoschuw gedrag kunnen zijn? Geloven is per definitie een kwestie van loslaten en vertrouwen. De gelovige legt zijn leven en lot in de handen van iemand die ons compleet overstijgt. Geloven is afstand doen van controle. Als er een god is, maakt ons leven deel uit van een groter geheel dat we amper kunnen bevatten en waarop we weinig vat hebben. Geloven is over een onzichtbare brug stappen. Je ziet ze niet, je moet erop vertrouwen dat ze er is.

We kunnen God niet aan banden leggen met wetten en decreten. Geen enkele verzekeringsmaatschappij biedt een polis aan voor het hiernamaals,

erin geloven is een ongedekt risico. Vertrouwen hebben in een god die men niet kan zien of horen, in wiens bestaan men enkel kan geloven, zonder zekerheid te hebben, hoe afschrikwekkend is die gedachte voor de risicoschuwe mens?

Niet kunnen geloven

Er bestaat trouwens een categorie mensen die graag zou willen geloven, maar er niet in slaagt. U leest dat onvermogen wel eens in interviews met ongelovigen die met liefde en respect over het geloof van hun ouders of grootouders spreken. Ze verwijzen naar dat geloof als iets moois en waardevols, u proeft het verlangen in hun woorden. Toch zijn ze zelf niet gelovig.

In *Kerk & Leven* publiceerden we ooit een dossier onder de titel *Ik wil wel geloven, maar ik kan niet*. Daarin getuigden enkele mensen die heel graag gelovig zouden zijn, maar daar niet in slagen. Een jonge vrouw formuleerde dat als volgt: 'Ik merk dat het geloof heel mooi kan zijn en veel hoop geeft aan mensen. Iedereen gelooft in iets, al is het maar in zichzelf, maar als ik kijk naar een concreet geloof in god en in een religie, dan voel ik toch dat ik bepaalde zaken mis. Op mijn dertiende trok ik als vrijwilliger naar het Afrikaanse land Niger. Op zondagochtend werd ik gewekt door zingende kerkgangers. Het viel me op dat het geloof mensen samenbrengt. Ik heb wel vrienden, maar die verbondenheid is iets extra, dat heb ik niet. Het geloof kan mensen ook sterk maken en dat bewonder ik. In Syrië en in Calais ontmoette ik vluchtelingen. Hun geloof is prachtig. Het is het enige dat hen nog doet overleven. Ondanks hun schrijnende situatie zijn ze niet boos op hun god. Ik hoorde integendeel mooie verhalen van hoop.'

Een jonge kok, socioloog van opleiding, formuleerde zijn gemis nog duidelijker: 'Mensen die geloven kunnen veel beter dan ikzelf omgaan met sterfgevallen. De idee dat de dood niet het einde is, is veel rustgevender dan de gedachte dat iemand voorgoed weg is.' Ervaart hij de afwezigheid van geloof als een gemis? 'Ja, ik zou liever wel gelovig zijn. Absoluut. Het zou fijner zijn te weten dat er iemand is die over ons waakt, die ons vergiffenis schenkt. Maar het lukt gewoon niet. Gelukkig ken ik wel de kerkgemeenschap, waarmee ik toch een stuk invulling kan geven aan dat verlangen. Ik ga geregeld en bewust naar de eucharistieviering. De mensen in die gemeenschap zijn altijd vriendelijk en open. Wat ik ook fantastisch vind, dat zijn families die samen naar de kerk gaan en achteraf tijd maken voor gezamenlijke koffie. Een samenleving met minder gelovigen is minder bezig met de saamhorigheid. De kerk biedt daartoe een keigoede leidraad.'

Uiteraard stelden we finaal de vraag: welke drempels weerhouden u ervan gelovig te zijn? 'Ik weet niet of ik de controle over mijn leven zomaar aan iemand anders wil toevertrouwen. Al beweer ik niet dat gelovigen dat wel doen. Misschien is het net een rust die ze gevonden

hebben? Zo blindelings vertrouwen, dat lukt me nog niet.'

Ik geloof dat hun zoektocht op zichzelf al zinvol is, zelfs als ze het gevoel hebben dat ze nooit op hun bestemming aankomen.

Waarmee we opnieuw uitkomen bij de moderne mens die risico schuwt en zekerheid wil. Niet kunnen geloven of niet durven geloven, het is vaak gewoon hetzelfde. Het verhaal van die twee jonge mensen brengt ons opnieuw bij de

eerdergenoemde paradox: om te kunnen geloven, moet u eerst geloven. Pas als u durft te vertrouwen, groeit dat vertrouwen. Kunnen geloven begint bij durven geloven, durven geloven begint bij kunnen geloven. Pas nadat u op de onzichtbare brug stapte, kunt u geloven dat ze er is.

Toch moeten mensen die er niet in slagen te geloven niet wanhopen. Ik geloof dat hun zoektocht op zichzelf al zinvol is, zelfs als ze het gevoel hebben dat ze nooit op hun bestemming aankomen. Ik betwijfel trouwens of er ooit een mens tijdens zijn leven op zijn bestemming aankomt.

Even uittesten?

En wat als u het geloof gewoon even wil uittesten? Kan dat? In principe wel, maar het hangt ervan af wat u verwacht. Het geloof is geen auto waarmee u een testrit kunt maken, of een jurkje van Zalando dat u kunt terugsturen als het niet bij uw laarsjes past. U bereikt met het geloof immers nooit het punt waarop u zegt: 'Zo, nu weet ik het zeker, God bestaat en het geloof zit me als gegoten.' Het geloof wringt altijd tegen. Zelfs de diepst gelovige botst op momenten of gebeurtenissen die hem of haar aan het wankelen brengen. Ooit vroeg ik aan een Belgische bisschop: 'Mag een gelovige twijfelen?' Hij keek me recht in de ogen en antwoordde met grote stelligheid: 'Nee, een gelovige mag niet twijfelen, hij moet twijfelen. Zonder twijfel is er geen geloof.' Als zelfs een bisschop twijfelt, wat zou dat dan anders zijn bij u of bij mij?

Het geloof is geen auto waarmee u een testrit kunt maken, of een jurkje van Zalando dat u kunt terugsturen als het niet bij uw laarsjes past.

De testrit zal geen uitsluitel brengen, omdat het een rit is die nooit eindigt. Wel kan het aanvatten van de rit u op weg zetten. Een relatie met een goddelijke

macht beginnen is zoals een prille liefde. Het gaat om aftasten en verkennen, waarbij u uzelf stukje bij beetje blootgeeft en aan een ander durft toe te vertrouwen. U weet nog niet of het gaat lukken, maar de enige manier om dat te ontdekken is eraan te beginnen en niet te snel af te haken. Nooit komt het punt waarop u honderd procent zeker bent

van een levenslang partnerschap, maar de kansen groeien naarmate het engagement groeit.

Wat u vooral niet moet doen in een relatie, is elkaar opzettelijk op de proef stellen. Dat is de kortste weg naar problemen. Precies hetzelfde geldt voor de relatie met God. God is geen geest uit de lamp die een aantal wensen vervult. Denk dus niet: 'Ik ga God vragen dat ik binnen de maand de liefde van mijn leven mag ontmoeten of een mooie promotie krijg. Als dat niet gebeurt, besluit ik dat hij niet bestaat.' Zo werkt het niet.

In het Nieuwe Testament staat een passage die naar de normen van onze tijd bizar is, maar daarover gaat. Nadat Jezus in de Jordaan werd gedoopt door Johannes De Doper, werd hij volgens de evangelist Mattheüs 'door de Geest naar de woestijn gevoerd om door de duivel op de proef gesteld te worden.' Dat klinkt als een scène uit Harry Potter, maar u moet even door de beeldspraak lezen. Mattheüs beschrijft hoe de duivel Jezus boven op de tempel zet en hem uitdaagt: 'Als Gij de Zoon van God zijt, werp U dan naar beneden, want er staat geschreven: Aan zijn engelen zal Hij omtrent U een bevel geven, dat zij U op de handen nemen, opdat Ge uw

voet niet zult stoten aan een steen.' Maar

————— Jezus antwoordt: 'Er staat ook geschreven: Gij zult de Heer uw God niet op de proef stellen.'

*Liefhebben en geloven
doet u met volle overgave,
zonder garantie op
return on investment.*

Simpel gezegd, ook Jezus wist al dat een testrit niet tot de mogelijkheden behoort. Wat u met uw geliefde niet

doet – even testen hoe ver ik kan gaan – doet u ook niet met uw god. Liefhebben en geloven doet u met volle overgave, zonder garantie op *return on investment*. Precies wanneer u de drang naar rentabiliteit loslaat,

blijkt die er toch te zijn. Het vermogen en de kans om de liefde en het geloof te bezitten, zijn immers zelf het rendement.

God is Jerom niet

Het is belangrijk te beseffen dat geloven van god geen leverancier van diensten maakt. Wie om opportunistische redenen gaat geloven – als ik het opperwezen erken, zal hij beslist al mijn wensen vervullen – organiseert binnen de kortste keren zijn eigen grote ontgoocheling.

Ik vergelijk dat wel eens met *Suske en Wiske*. In veel van die stripverhalen speelt Jerom de rol van reddende engel. Onze jeugdige vrienden beleven spannende avonturen in een exotisch land of in een ver verleden (de teletijdmachine, weet u nog wel?) en alles dreigt fout te gaan. De slechterik heeft bijna gewonnen. Plots komt Jerom tevoorschijn, deelt links en rechts een stevige mep uit, slingert een monster weg, houdt een gebouw recht dat net ging instorten, en hoera, onze jonge helden trekken aan het langste eind. Een deus ex machina noemde men dat in het klassieke Griekse en Romeinse theater.

Welnu, God is Jerom niet. Onze 'deus' is geen deus ex machina. De belofte van Jahweh ('ik ben die is') bestaat uit aanwezigheid, niet uit spectaculaire interventies. Gelovigen mogen hun god niet verwarren met een jukebox die verzoeknummers speelt. Dat is niet de manier waarop God werkzaam is in de wereld.

Hoe dan wel? God is werkzaam in mensen. Dat is een overtuiging die behoort tot de kern van het christelijke denken. Dat is wat wordt bedoeld met het concept 'heilige Geest'. In het Pinksterverhaal betekent die Geest het verschil tussen angstige apostelen die zich opsluiten binnen de veilige muren van een huis, en moedige apostelen die de wereld intrekken om

de blijde boodschap te verkondigen en het 'rijk Gods' waar te maken, een wereld waarin naastenliefde de toon zet. Wie zichzelf christen wil noemen, aanvaardt de verantwoordelijkheid om zelf mee aan Gods rijk te werken, dat is namelijk de essentie van Christus' boodschap. Er is geen geloof zonder daden, gericht op het welzijn van medemensen. Ongetwijfeld zullen ook aanhangers van andere religies zich in dat concept

herkennen, en evengoed streven niet-gelovigen naar een wereld vol naastenliefde. Geloven is niet vrijblijvend, het vergt een maatschappelijk engagement. In het christelijke denken is de mens het instrument dat God gebruikt om de mens bij te staan. Wie God wil zien, moet naar zijn medemens kijken. Wie God wil vertegenwoordigen, moet zelf medemens zijn. Daar komen we nog uitgebreid op terug.

Zijn gelovigen betere mensen?

Als geloven betekent dat de mens zelf boodschapper en arbeider van een god moet zijn, zijn gelovigen dan betere mensen? Natuurlijk niet. Die vraag slaat immers nergens op. Ze roept enkel de volgende vraag op: beter dan wie? Ik ken mensen die ethisch hoogstaander leven dan ik en niet gelovig zijn. Maar misschien ligt dat eerder aan karakterverschillen dan aan overtuiging? Misschien zijn zij ijveriger en consequenter, en ben ik lui en opportunistischer? Anderzijds ken ik (gelukkig) ook mensen die de morele lat een stuk lager leggen dan ikzelf, gelovigen en ongelovigen.

Mensen met elkaar vergelijken is altijd moeilijk. Elke mens is immers anders. Het is moeilijk om de impact van het geloof te isoleren in iemands persoonlijkheid. Hoe goed of slecht iemand zich gedraagt, hangt af van tal van factoren, zoals karakter, opvoeding, gebeurtenissen in het

leven, kansen die men kreeg of niet kreeg, zelfs van het humeur waarin men in een bepaalde situatie verkeert. Weegt geloof zwaarder dan dat alles? Soms wel, vaak niet. Niet iedere gelovige wordt op elk moment van de dag of bij elke keuze die hij maakt gedreven door dat geloof. Niet iedere mens is op elk moment de beste versie van zichzelf.

Soms doen mensen ronduit vreselijke dingen in naam van het geloof. Oorlog voeren, mensen gedwongen bekeren, martelen, terroristische aanslagen plegen. Het bizarre is dat die dingen doorgaans strijdig zijn met de leer van hun godsdienst. De christelijke leer, waarmee ik het meest

vertrouwd ben, laat al die gruwelijkheden absoluut niet toe. Wie het Nieuwe Testament leest kan niets anders concluderen. Bemin elkaar en bemin zelfs uw vijand, weet u nog? Toch begaan ook christenen in naam van hun geloof misdaden die alle verbeelding tarten.

Dat zegt veel over de manier waarop mensen het geloof naar hun hand kunnen zetten. Rationaliseren heet dat: dingen doen waarvan u zou moeten weten dat ze fout zijn, maar die u voor uzelf toch verdedigbaar maakt door ze te verpakken in allerlei geconstrueerde redeneringen. Vergelijk het met mensen die ongezond leven, die hebben daar ook vaak een uitleg voor die aannemelijk klinkt, of toch als u meegaat in hun redenering. Als dergelijke redeneringen op grote schaal succesvol zijn, kan religie een machtig en gevaarlijk wapen worden, net zoals elke ideologische overtuiging.

Een andere kwestie is onethisch gedrag dat niet religieus wordt gemotiveerd, maar wel wordt begaan door mensen die (beweren) gelovig (te) zijn. Priesters en religieuzen die zich seksueel vergrijpen aan kinderen bijvoorbeeld. Rationeel kunt u daar als buitenstaander (gelovig of niet-gelovig) niet bij. Hoe kan iemand het ene moment een boodschap